

การวิเคราะห์รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี An Art-Historical Analysis of Prang-Style in Kanchanaburi Province

ปณณวิชญ์ ชาญไช

Punnawich Shakhai

โรงเรียนอุดมสิทธิศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี

Udomsiththisuksa School; The Secondary Educational Service Area Office Kanchanaburi

Corresponding Author E-mail: khawfang300@gmail.com

Article Info

Research Article

คำสำคัญ การวิเคราะห์,
รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาท,
จังหวัดกาญจนบุรี

Keywords : Analysis,
Prang-Style, Kanchanaburi
Province

Received: 09/09/2025

Revised: 24/10/2025

Accepted: 15/11/2025

Published online: 23/12/2025

บทคัดย่อ

การวิเคราะห์รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย เป็นการวิจัยเกี่ยวกับเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ เช่น เจดีย์ทรงปราสาท 7 องค์ในจังหวัดกาญจนบุรี โดยศึกษาข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจ เอกสารสัมภาษณ์พระภิกษุและผู้รู้ในชุมชนจำนวน 7 รูป/คน และคัดเลือกเจดีย์ทรงปราสาท จำนวน 7 องค์ จากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน

ผลการวิจัยพบว่า เจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรีที่เป็นตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 7 องค์ ดังนี้ 1) พระปราสาทวัดนางโน 2) พระปราสาทวัดเขารักษ์ 3) พระปราสาทวัดขุนแผน 4) พระปราสาทวัดอินทราราม 5) พระปราสาทวัดสระกระเบื้อง 6) พระปราสาทวัดทานกัณฑ์ และ 7) พระปราสาทสามองค์ แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ตามรูปแบบส่วนยอดของพระปราสาท คือ กลุ่มที่ 1 เจดีย์ทรงปราสาทยอดฝักข้าวโพด ได้แก่ พระปราสาทวัดนางโนและพระปราสาทวัดเขารักษ์ มีอายุในสมัยอยุธยาตอนต้น กลุ่มที่ 2 เจดีย์ทรงปราสาทยอดทรงแท่งเพรียว ด้านบนสุดเป็นกลีบลมพัด ได้แก่ พระปราสาทวัดขุนแผน มีอายุในสมัยอยุธยาตอนกลาง ส่วนพระปราสาทวัดอินทรารามและพระปราสาทวัดสระกระเบื้อง มีอายุใน

สมัยอยุธยาตอนปลาย กลุ่มที่ 3 เจดีย์ทรงปราสาทหัวโต ได้แก่ พระปราสาทวัดทานกัณฑ์ มีอายุในสมัยอยุธยาตอนปลาย และกลุ่มที่ 4 เจดีย์ทรงปราสาทที่มีเรือนธาตุซ้อนกัน 2 ชั้น ได้แก่ พระปราสาทสามองค์ มีอายุในสมัยอยุธยาตอนปลาย

Abstract

The analysis of prang-style stupas in Kanchanaburi Province is historical art research conducted through qualitative methodology. The objective of the study is to analyze the architectural characteristics of prang-style stupas in the province.

Research Methodology This study employed qualitative research methods, focusing on seven selected prang-style stupas in Kanchanaburi. Data were collected from both primary and secondary sources, including field surveys, documentary studies, and interviews with seven monks and local experts. The selection of the seven stupas was verified by three specialists in the field.

Research Findings The analysis revealed that the seven prang-style stupas studied are: (1) Wat Nang No Prang, (2) Wat Khao Rak Prang, (3) Wat Khun Phaen Prang, (4) Wat Inthararam Prang, (5) Wat Srakrabeung Prang, (6) Wat Than Kan Prang, and (7) the Three Pagodas. These stupas can be classified into four stylistic groups based on the design of their spires: 1) Corn-shaped spires: Wat Nang No Prang and Wat Khao Rak Prang, dating to the Early Ayutthaya period. 2) Slender spires with star fruit-shaped top: Wat Khun Phaen Prang, dating to the Middle Ayutthaya period, while Wat Inthararam Prang and Wat Srakrabeung Prang belong to the Late Ayutthaya period. 3) Large-headed prang: Wat Than Kan Prang, dating to the Late Ayutthaya period. And 4) Double-tiered base prang: The Three Pagodas, dating to the Late Ayutthaya period.

บทนำ

คำว่า “ปราสาท” ให้คำจำกัดความว่า สิ่งก่อสร้างมียอดสูงขึ้นไป มีรูปทรงคล้ายฝักข้าวโพด และมีฝักเพกาปักอยู่ด้านบน ถ้าเป็นเจดีย์มียอดเช่นนั้น เรียกว่า เจดีย์ยอดปราสาท โดยคำว่าปราสาทปราทที่ใช้ในปัจจุบันมาจากคำว่าปราสาทปราสาท (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525: 715)

ตามคติของพราหมณ์-ฮินดู เชื่อกันว่าพระปราสาทถูกสร้างขึ้นตามคติสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุ แกนหลักของระบบจักรวาลที่ล้อมรอบไว้ด้วยภูเขา มีลักษณะเป็นวงแหวน 6 ชั้น ระหว่างวงแหวนแต่ละชั้นมีมหาสมุทรคั่นอยู่ นอกวงแหวนชั้นที่ 6 ออกไปเป็นมหาสมุทรสี่ทิศห่างออกไปมีวงแหวนล้อมรอบอีกเป็นเหมือนกำแพง และมีทิวปึก 4 ทิวปึกตั้งอยู่ทั้ง 4 ทิศ ภายหลังพุทธศาสนากลมกลืนคตินี้ให้เข้ากับความเชื่อผ่านเรื่องไตรภูมิ และ ถูกนำไปใช้ในการวางผังวัดสมัยอยุธยาตอนต้นที่มีเจดีย์ทรงปราสาทเป็นเจดีย์ประธานซึ่งแทนสัญลักษณ์เขาพระสุเมรุ (กลุ่มอนุรักษโบราณสถาน สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา, 2557).

“ปราสาท” เป็นสถาปัตยกรรมที่มีต้นกำเนิดจากขอมในศาสนาฮินดู ต่อมาถูกนำมาใช้ในศาสนาพุทธ ทั้งมหายานและเถรวาท โดยทำหน้าที่เป็นศาสนสถานและที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ลักษณะทั่วไปของปราสาทคือ ยอดสูงทรงฝักข้าวโพดสื่อถึงเขาพระสุเมรุอันเป็นแกนจักรวาลตามคติความเชื่อ พัฒนาการของปราสาทเริ่มปรากฏในดินแดนไทยราวสมัยลพบุรี (พ.ศ.1600) และกลายเป็นที่นิยมสูงสุดในสมัยอยุธยาตอนต้น ก่อนจะเสื่อมความนิยมลงในยุคต่อมา แต่ยังมีปรากฏการสร้างสืบเนื่องมาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2514: 118, 136) ทำให้การสร้างเจดีย์ทรงปราสาทลดน้อยลงไปแต่กระจายตัวอยู่มากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย เช่น ปราสาทแขก ปราสาท ๓ ยอด เป็นต้น อย่างไรก็ตามจากการศึกษาเบื้องต้นพบการแพร่กระจายของปราสาทว่ามีมาถึงภาคตะวันตกของไทยด้วย คือ ปราสาทเมืองสิงห์ในจังหวัดกาญจนบุรี (ฟ็อน เปรมพันธ์ุ และสมชาย แสงชัยศรียากุล, 2561: 6)

จังหวัดกาญจนบุรีเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งสมัยอยุธยา เนื่องจากตั้งอยู่ในแนวเส้นทางเดินทัพระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่า มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านสุดท้ายก่อนกองทัพพม่าจะเข้าตีเมืองสุพรรณบุรีและกรุงศรีอยุธยา (อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์, 2534: 35-36) ทำให้ในปัจจุบันจึงพบโบราณสถานสมัยอยุธยาจำนวนมากตามแนวสัญจรทางลำน้ำ โดยเฉพาะลำน้ำทวนที่ไหลผ่านตั้งแต่อำเภอท่าม่วงขึ้นเหนือไปทางอำเภอยางชุมน้อยเขตติดต่อจรเข้สามพัน จังหวัดสุพรรณบุรี (ฟ็อน เปรมพันธ์ุ และสมชาย แสงชัยศรียากุล, 2561:7) นอกจากนี้บริเวณภายนอกตัวเมืองเองก็มีวัดสำคัญสมัยอยุธยาตั้งอยู่หลายวัด เช่น วัดขุนแผน วัดนางพิม วัดแม่หม้าย และวัดป่าเลไลยก์ วัดต่างๆ เหล่านี้ ยังคงปรากฏร่องรอยหลักฐานทางสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงปราสาท โดยเฉพาะวัดขุนแผนที่เป็นวัดศูนย์กลางของเมืองกาญจนบุรีเก่าเหมือนกับวัดมหาธาตุในเมืองอื่นๆ (อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์, 2534: 3) ก็พบเจดีย์ทรงปราสาทด้วยเช่นกัน จากประวัติศาสตร์ส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวมีความสำคัญต่อการศึกษาเจดีย์ทรงปราสาทในครั้งนี้ ซึ่งเจดีย์ทรงปราสาทที่ใช้ในการศึกษา มีจำนวนทั้งสิ้น 7 องค์ ได้แก่ 1) เจดีย์ทรงปราสาทในวัดขุนแผนหรือวัดกาญจนบุรี 2) เจดีย์ทรงปราสาทในวัดมโนธรรมารามหรือวัดนางโน 3) เจดีย์ทรงปราสาทในวัดทานกัณฑ์ 4) เจดีย์ทรงปราสาทในวัดอินทาราม 5) เจดีย์ทรงปราสาทในวัดเขารักษ์ 6) เจดีย์ทรงปราสาทในวัดสระกระเบื้อง และ 7) เจดีย์ทรงปราสาทที่บ้านดอนเจดีย์ สันนิษฐานว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับอิทธิพลศิลปะอยุธยา

สำหรับเจดีย์ทรงปราสาททั้ง 7 องค์นั้น มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแตกต่างกัน ตั้งอยู่ในพื้นที่ของชุมชนต่างๆ ซึ่งยังไม่พบการศึกษาเจดีย์ทั้ง 7 องค์ในเอกสารวิจัยเล่มใด โดยจะทำการศึกษาผังรูปแบบ ไปพร้อมกับการศึกษาประวัติความเป็นมาที่ปรากฏในตำนานหรือเรื่องเล่าพื้นถิ่นของเจดีย์แต่ละองค์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญ และรูปแบบของเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี

อย่างไรก็ตามงานศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับพระปราสาทส่วนใหญ่เน้นพื้นที่ภาคกลางหรืออยุธยา ขณะที่เจดีย์ทรงปราสาทในกาญจนบุรียังไม่ได้รับการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ทั้งที่ในพื้นที่มีการค้นพบเจดีย์สำคัญถึง 7 องค์ ซึ่งแต่ละองค์มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแตกต่างกัน การศึกษาครั้งนี้จึงมีความสำคัญ เพราะจะช่วยให้เข้าใจวิวัฒนาการของเจดีย์ทรงปราสาท ความเชื่อมโยงกับตำนานท้องถิ่นและบทบาทของกาญจนบุรีในฐานะศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรมของภูมิภาค

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะเกี่ยวกับเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บข้อมูลทั้งภาคเอกสาร และภาคสนามในพุทธสถาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการจำแนกไปตามเรื่องราวและรูปแบบของงานพุทธศิลปกรรม ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) รวมทั้งอธิบายตีความตามเนื้อหาสาระที่ปรากฏอยู่ในงานพุทธศิลปกรรมเหล่านั้น เพื่อให้ได้ความรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประวัติความสำคัญรูปแบบเจดีย์ทรงปราสาท

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร (Population) คือ เจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) คือ กลุ่มเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรีที่ประดิษฐานอยู่ในพุทธสถานหรือวัดในเขตจังหวัดกาญจนบุรี มีจำนวน 7 องค์ โดยมีเกณฑ์ ดังนี้

1) เกณฑ์ด้านประวัติศาสตร์ เจดีย์ทรงปราสาทนั้นๆ จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ตลอดจนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชนหรืออำเภอนั้นๆ ในของจังหวัดกาญจนบุรี

2) เกณฑ์ด้านรูปแบบศิลปกรรม เจดีย์ทรงปราสาทนั้นๆ จะต้องมีความคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์และมีรูปแบบเฉพาะหรือมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์

3) เกณฑ์ด้านอายุสมัย เจดีย์ทรงปราสาทนั้นๆ จะต้องมีความเก่าแก่ มีอายุมากกว่า 50 ปี

เมื่อผ่านกระบวนการเลือกแบบเจาะจงแล้ว สามารถเลือกเจดีย์ทรงปราสาทได้จำนวน 7 องค์ ดังนี้

(1) พระปราสาทวัดขุนแผนหรือวัดกาญจนบุรี ตั้งอยู่ ตำบลลาดหญ้า อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

(2) พระปราสาทวัดนางโนหรือวัดมโนธรรมาราม ตั้งอยู่ ตำบลม่วงชุม อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

(3) พระปราสาทวัดอินทราราม (วัดหนองขาว) ตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 ตำบลหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

(5) พระปราสาทวัดทานกัณฑ์ ตั้งอยู่ หมู่ที่ 3 ตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

(6) พระปราสาทวัดเขารักษ์ ตั้งอยู่ บ้านเขารักษ์ ตำบลดอนแสลบ อำเภอห้วยกระเจา จังหวัดกาญจนบุรี

(7) พระปราสาทวัดสระกระเบื้อง ตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 ตำบลดอนแสลบ อำเภอห้วยกระเจา จังหวัดกาญจนบุรี

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบบันทึกทางกายภาพ เป็นแบบบันทึกสำรวจจริงวัด (Measure Work) บันทึกข้อมูลด้านรูปแบบวัสดุ ศิลปกรรมของเจดีย์ทรงปราสาทในเขตพุทธสถานเขตจังหวัดกาญจนบุรี แบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง

(Structured Interview) แบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างโดยใช้การสัมภาษณ์รายบุคคล ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) โดยกำหนดหัวข้อในการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด แบ่งออกเป็นประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับประวัติความสำคัญและรูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทที่ปรากฏในพุทธสถานเขตจังหวัดกาญจนบุรี

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ข้อมูลภาคเอกสาร ศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ หนังสืองานวิจัย บทความ รายงานการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเจดีย์ทรงปราสาท ศิลปะสมัยอยุธยา และพัฒนาการของศิลปกรรมในจังหวัดกาญจนบุรี

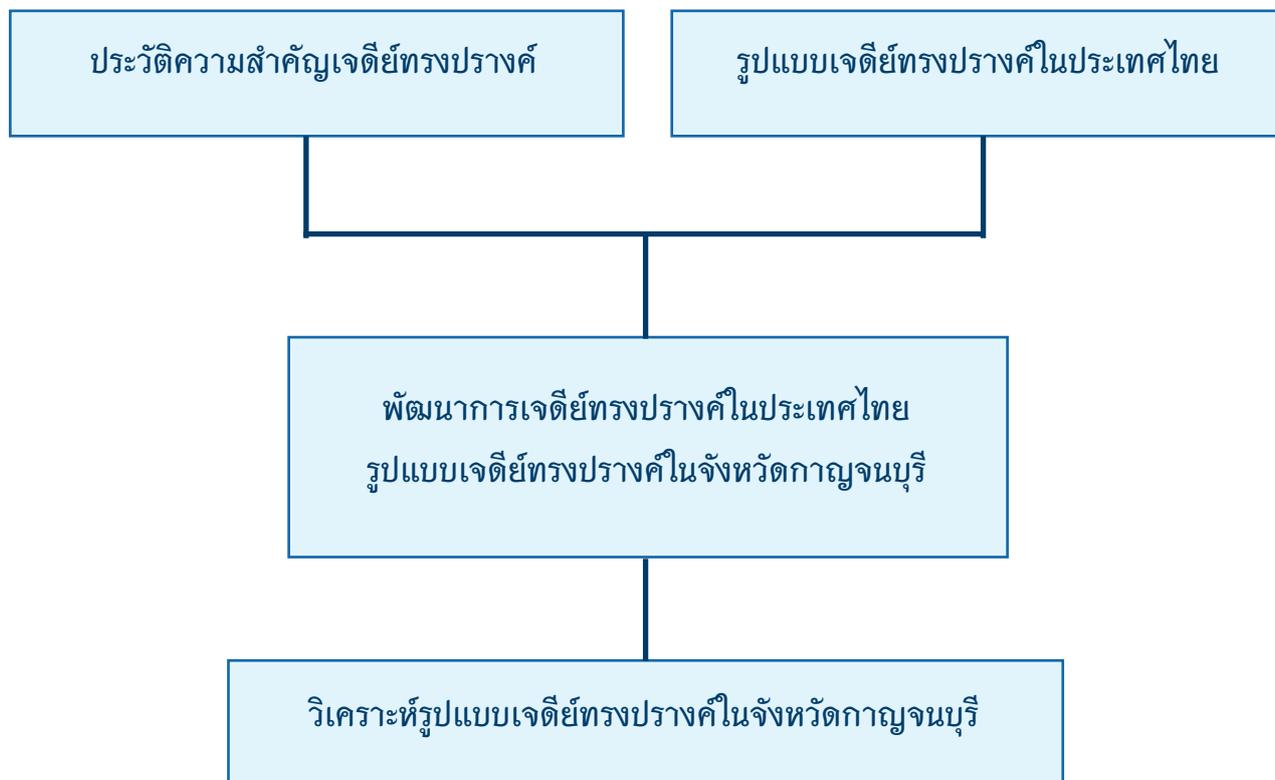
2) ข้อมูลภาคสนาม ลงพื้นที่สำรวจเจดีย์ทรงปราสาททั้ง 7 องค์ในจังหวัดกาญจนบุรี ทำการบันทึกข้อมูลด้วยการสังเกต การวัดและถ่ายภาพลายเส้น รวมถึงการบันทึกภาพถ่ายองค์ประกอบต่างๆของเจดีย์ทรงปราสาทในแต่ละแห่ง

3) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระภิกษุและผู้รู้ในชุมชนจำนวน 7 รูป/คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความเชื่อ บทบาท และความสำคัญของเจดีย์ทรงปราสาทในบริบทของชุมชนท้องถิ่น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อให้ได้ความรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาท ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

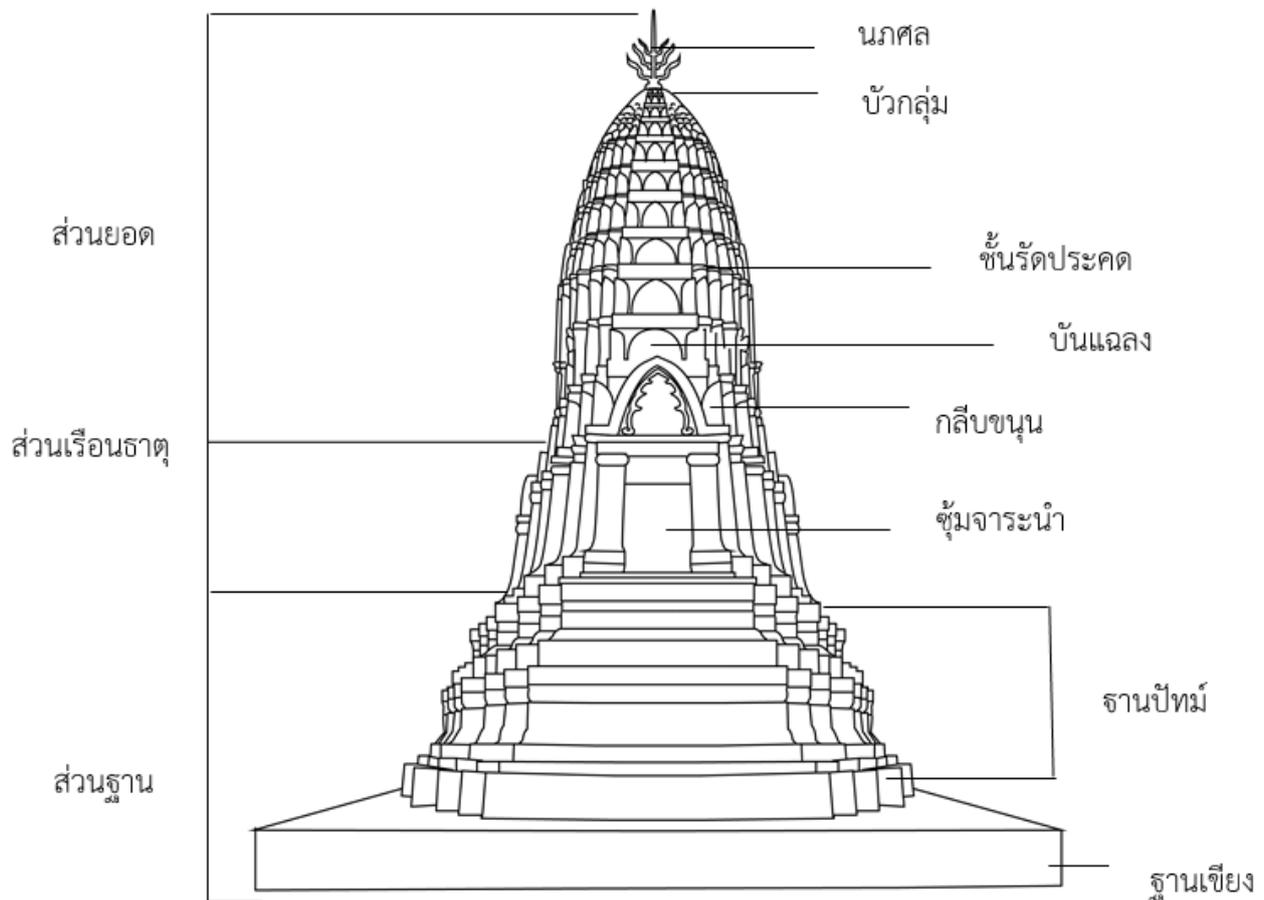

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย
ที่มา: ปิณณวิชญ์ ชาญ, 2567

ผลการวิจัย

เจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรีที่ได้ลงพื้นที่สำรวจ จำนวนทั้งสิ้น 7 วัด ได้แก่ 1) พระปราสาท วัดขุนแผน หรือวัดกาญจนบุรี 2) พระปราสาทวัดนางโน หรือวัดมโนธรรมาราม 3) พระปราสาทวัดอินทาราม 4) พระปราสาทพระปราสาทสามองค์ 5) พระปราสาทวัดทานกัณฑ์ 6) พระปราสาทวัดเขารักษ์ และ 7) พระปราสาทวัดสระกระเบื้อง

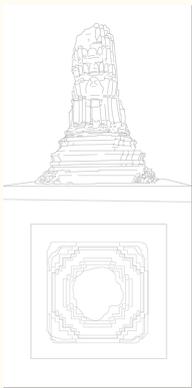
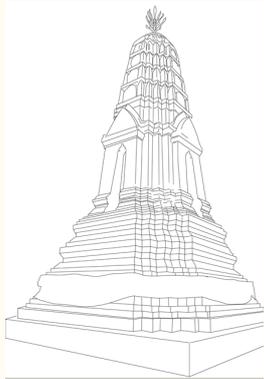

ภาพที่ 22 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระปรางค์โดยทั่วไป
ที่มา: ปิณฑวิษณุชาโย, 2567.

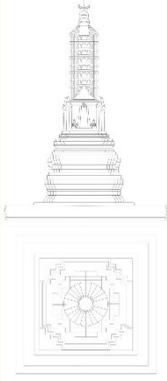
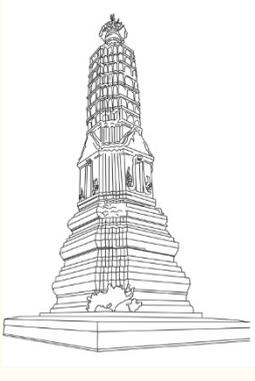
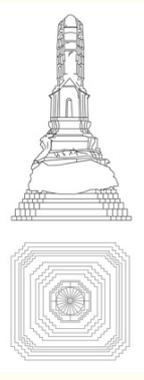
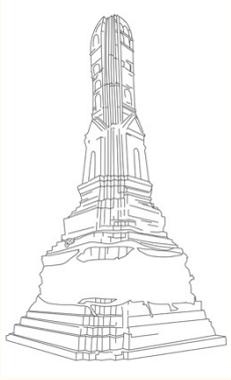
การวิเคราะห์รูปแบบเจดีย์ทรงปรางค์ในจังหวัดกาญจนบุรี

จากการศึกษาประวัติความสำคัญเจดีย์ทรงปรางค์ในจังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 7 องค์ ดังนี้ 1) พระปรางค์วัดนางโน 2) พระปรางค์วัดเขารักษ์ 3) พระปรางค์วัดขุนแผน 4) พระปรางค์วัดอินทาราม 5) พระปรางค์วัดสระกระเบื้อง 6) พระปรางค์วัดทานกัณฑ์ และ 7) พระปรางค์สามองค์ พบว่า ประวัติความสำคัญของเจดีย์ทรงปรางค์ทั้ง 7 องค์ มีรายละเอียดดังนี้

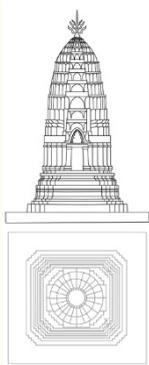
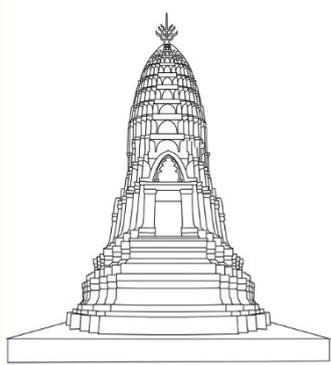
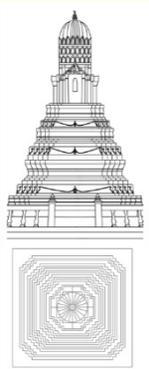
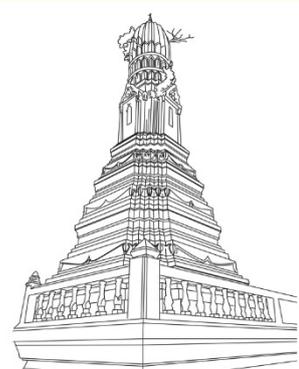
ตารางที่ 1 การจำแนกองค์ประกอบเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี

		
<p>ภาพที่ 1 พระปราสาทวัดขุนแผน ที่มา: ปิณฑวิษณุ ชาญ, 2567</p>	<p>ภาพที่ 2-3 ลายเส้นพระปราสาทวัดขุนแผน ที่มา: ปิณฑวิษณุ ชาญ, 2567</p>	
<p>ส่วนฐาน</p>	<p>ฐานเขียงหน้ากระดานรูปสี่เหลี่ยม รับฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 3 ชั้น ย่อเก็จ</p>	
<p>ส่วนเรือนธาตุ</p>	<p>ย่อมุม มีซุ้มจระนำทั้ง 4 ด้าน</p>	
<p>ส่วนยอด</p>	<p>ฝักข้าวโพด</p>	
		
<p>ภาพที่ 4 พระปราสาทวัดนางโน ที่มา: ปิณฑวิษณุ ชาญ, 2567</p>	<p>ภาพที่ 5-6 ลายเส้นพระปราสาทวัดนางโน ที่มา: ปิณฑวิษณุ ชาญ, 2567</p>	
<p>ส่วนฐาน</p>	<p>ฐานเขียง ชั้นฐานบัว ย่อมุมไม้ยี่สิบ ซ้อนกัน 3 ชั้น</p>	
<p>ส่วนเรือนธาตุ</p>	<p>ย่อมุม มีซุ้มจระนำทั้ง 4 ด้าน</p>	
<p>ส่วนยอด</p>	<p>ฝักข้าวโพด</p>	

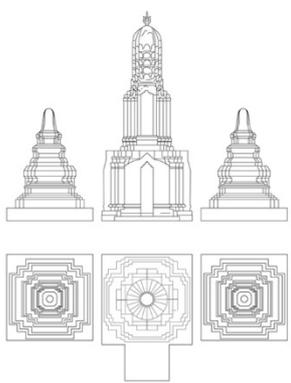
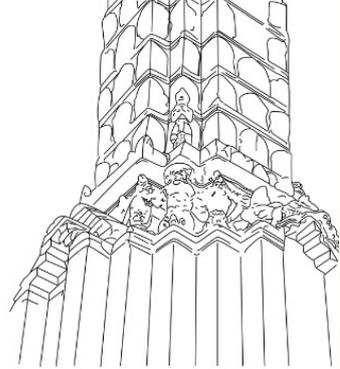

		
<p>ภาพที่ 7 พระปรางค์วัดอินทราราม ที่มา: ปิณฑวิชญ์ชาไข, 2567</p>	<p>ภาพที่ 8-9 ลายเส้นพระปรางค์วัดอินทราราม ที่มา: ปิณฑวิชญ์ชาไข, 2567</p>	
<p>ส่วนฐาน</p>	<p>ฐานเชิงรูปสี่เหลี่ยมเหนือฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 3 ชั้น ลักษณะมุมเป็นแบบย่อเก็จ</p>	
<p>ส่วนเรือนธาตุ</p>	<p>ย่อมุม มีซุ้มจรนำทั้ง 4 ด้าน</p>	
<p>ส่วนยอด</p>	<p>แท่งเพรียว</p>	
		
<p>ภาพที่ 10 พระปรางค์วัดทานกัณฑ์ ที่มา: ปิณฑวิชญ์ชาไข, 2567</p>	<p>ภาพที่ 11-12 ลายเส้นพระปรางค์วัดทานกัณฑ์ ที่มา: ปิณฑวิชญ์ชาไข, 2567</p>	
<p>ส่วนฐาน</p>	<p>ฐานเชิงรูปสี่เหลี่ยมเหนือ ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 3 ชั้น ลักษณะมุมเป็นแบบย่อมุม</p>	
<p>ส่วนเรือนธาตุ</p>	<p>ย่อมุม มีซุ้มจรนำทั้ง 4 ด้าน</p>	
<p>ส่วนยอด</p>	<p>พระปรางค์หัวโต</p>	

		
<p>ภาพที่ 13 พระปรางค์วัดเขารักษ์ ที่มา: ปิณฑวิชญ์ชาไข, 2567</p>	<p>ภาพที่ 14-15 ลายเส้นพระปรางค์วัดเขารักษ์ ที่มา: ปิณฑวิชญ์ชาไข, 2567</p>	
<p>ส่วนฐาน</p>	<p>ฐานเขียง เป็นฐานบัว ย่อมุมไม้สิบสอง ชั้นกัน 3 ชั้น</p>	
<p>ส่วนเรือนธาตุ</p>	<p>ย่อมุม มีซุ้มจระนำทั้ง 4 ด้าน</p>	
<p>ส่วนยอด</p>	<p>ฉีกข้าวโพด</p>	
		
<p>ภาพที่ 16 พระปรางค์วัดสระกระเบื้อง ที่มา: ปิณฑวิชญ์ชาไข, 2567</p>	<p>ภาพที่ 17-18 ลายเส้นพระปรางค์วัดสระกระเบื้อง ที่มา: ปิณฑวิชญ์ชาไข, 2567</p>	
<p>ส่วนฐาน</p>	<p>ฐานสิงห์ 3 ฐานลักษณะมุมเป็นแบบย่อมุม</p>	
<p>ส่วนเรือนธาตุ</p>	<p>ย่อมุม มีซุ้มจระนำทั้ง 4 ด้าน ส่วนหน้าบันของกรอบซุ้มประดับเครื่องถ้วยลายครามสันนิษฐานว่ามีการประดับเพิ่มเติมภายหลังในสมัยรัตนโกสินทร์</p>	
<p>ส่วนยอด</p>	<p>ยอดทรงแท่งเพรียว ด้านบนมีกลีบบมเพ็อง</p>	

		
<p>ภาพที่ 19 พระปรางค์สามองค์ ที่มา: ปิณณวิชญูชาโย, 2567</p>	<p>ภาพที่ 20-21 ลายเส้นพระปรางค์สามองค์ ที่มา: ปิณณวิชญูชาโย, 2567</p>	
<p>ส่วนฐาน</p>	<p>ปรางค์ประธาน ส่วนเป็นฐานสิงห์รองรับเรือนธาตุ ส่วนล่างที่มีซุ้มอยู่ทางด้านหน้าทางทิศตะวันออก อีกสามด้านเป็นซุ้มปิดทึบ พบการประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นเป็นประติมากรรมนูนต่ำและลอยตัว</p> <p>เจดีย์บริวารทิศเหนือ มีชูตฐานสิงห์และชูตฐานบัวในผังย่อมุมที่ซ้อนสลับกันขึ้นไป รองรับองค์ระฆังในผังเหลี่ยมย่อมุม ส่วนด้านบนพังทลาย โดยลวดลายและสัดส่วนของฐานสิงห์ที่ยังคงเหลือ มีความคล้ายคลึงกับฐานสิงห์ของเจดีย์โบราณสถานวัดบ้านน้อย</p> <p>เจดีย์บริวารทิศใต้ มีฐานเชิงกว้างด้านละ 2.5 เมตร ใช้ชูตฐานบัวคว่ำบัวหงายลดหลั่นกันสามชั้น ถัดขึ้นไปเป็นองค์ระฆังในผังเหลี่ยมย่อมุม</p>	
<p>ส่วนเรือนธาตุ</p>	<p>ปรางค์ประธาน เรือนธาตุ ส่วนล่างที่มีซุ้มอยู่ทางด้านหน้าทางทิศตะวันออก อีกสามด้านเป็นซุ้มปิดทึบ พบการประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นเป็นประติมากรรมนูนต่ำและลอยตัว ส่วนเรือนธาตุซ้อนกันสองชั้นลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปรางค์ย่อมุม</p> <p>เจดีย์บริวารทิศเหนือ ลวดลายและสัดส่วนของฐานสิงห์ที่ยังคงเหลือ มีความคล้ายคลึงกับฐานสิงห์ ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังในผังสี่เหลี่ยมย่อมุม</p> <p>เจดีย์บริวารทิศใต้ เป็นองค์ระฆังในผังเหลี่ยมย่อมุม ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง</p>	
<p>ส่วนยอด</p>	<p>ปรางค์ประธาน ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปรางค์ย่อมุม</p> <p>เจดีย์บริวารทิศเหนือ ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง</p> <p>เจดีย์บริวารทิศใต้ ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุม</p>	

จากเจดีย์ทรงปราสาททั้ง 7 องค์ สามารถวิเคราะห์รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ยอดฝักข้าวโพด เช่น เจดีย์พระปราสาทวัดนางโน (สมัยอยุธยาตอนต้น) พระปราสาทวัดเขารักษ์ (สมัยอยุธยาตอนต้น)

ส่วนฐาน : เป็นบัวลูกฟัก 2-3 ฐาน และทำฐานบัวลูกฟักที่เพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ชุดฐานที่รองรับปราสาทในสมัยอยุธยามีความสูงและลดหลั่นชันมากกว่าปราสาทเขมร

ส่วนเรือนธาตุ : เป็นผังสี่เหลี่ยมย่อมุมที่มีมุมประธานขนาดใหญ่กว่ามุมประกอบภายในเป็นห้องคูหาและเป็นตรีมุข ซึ่งมุขเรือนธาตุทั้ง 3 ด้าน เป็นมุขซ้อน 2 ชั้น แต่หดเข้าจนดูคล้ายซุ้มสำหรับตรีมุขมีลักษณะที่หดสั้นด้วยเช่นกัน

ส่วนยอด : มีรูปทรงคล้ายงาช้างชนิดหนึ่ง เรียกว่า “งาเนียม” กล่าวคือ รูปทรงส่วนยอดมีลักษณะที่ใหญ่แต่สั้น โดยเฉพาะตอนปลายมีลักษณะโค้งและค่อนข้างเรียวแหลม ยอดปราสาททรงงาเนียม ยอดปราสาทในยุคนี้ยังประกอบด้วยชั้นรัดประคดที่คอดเข้า เพื่อให้มีพื้นที่สำหรับประดับชุ้มวิมานและปิดหน้าชุ้มด้วยบันแถลง โดยประดับกลีบขนุนที่มุมย่อยและมุมประธาน

กลุ่มที่ 2 ยอดทรงแท่งเพรียว ด้านบนสุดเป็นกลีบมะเฟือง ได้แก่ พระปราสาทวัดขุนแผน (สมัยอยุธยาตอนกลาง) พระปราสาทวัดอินทาราม (สมัยอยุธยาตอนปลาย) และพระปราสาทวัดสระกระเบื้อง (สมัยอยุธยาตอนปลาย)

ส่วนฐาน : เป็นบัวลูกฟัก เป็นระเบียบ ส่วนฐานที่ยืดสูงขึ้น จึงทำให้สัดส่วนของปราสาทสูงเพิ่มมากขึ้นกว่าก่อน หากแต่ก็ไม่มากเท่าในยุคปลาย

ส่วนเรือนธาตุ : เป็นส่วนเรือนธาตุที่สอบเข้าหากัน มุมประธานมีขนาดเล็กเล็กกับมุมประกอบ ไม่มีการทำตรีมุข แต่ทำเป็นชุ้มประตูซ้อนกัน 3 ชั้นและมีบันไดขึ้นสู่เรือนธาตุทั้ง 4 ด้าน

ส่วนยอด : เป็นทรงงาเนียม ระเบียบการทำชั้นวิมานในยุคนี้เริ่มไม่ชัดเจนอย่างในอดีต คือ ชั้นรัดประคดจะมีลักษณะคอดเข้า แต่กลีบขนุนและบันแถลงมีลักษณะที่เพรียวผอมและแนบชิดกว่ายุคก่อน ขณะที่ระเบียบการทำช่องวิมานและชุ้มวิมานไม่มี จึงเหลือเพียงบันแถลงก่อกันจากอิฐและเป็นเนื้อเดียวไปกับชั้นรัดประคด

กลุ่มที่ 3 พระปราสาทหัวโต ได้แก่ พระปราสาทวัดทานกัณฑ์ (สมัยอยุธยาตอนปลาย)

ส่วนฐาน : ระเบียบฐานแบบฐานบัวลูกฟัก ได้พัฒนาชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ที่ปราสาทประจำมุมทั้ง 4 องค์ สำหรับส่วนฐานเป็นฐานสิงห์ 1 ชั้นและชั้นคอดเว้าหรือที่เรียกว่า “เอวขัน” ในชั้นที่ 2-3 ต่อมาส่วนฐานก็พัฒนาเป็นชุดฐานสิงห์ 3 ชั้น

ส่วนเรือนธาตุ : เรือนธาตุมีขนาดเล็กลง ชุ้มเรือนธาตุมีลักษณะที่แคบและชิดเรือนธาตุมากขึ้นกว่ายุคก่อน จึงให้ชุ้มเรือนธาตุแคบและตื้นจนปราสาทบางองค์ไม่มีพื้นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปได้ สำหรับรูปแบบของชุ้มเรือนธาตุทั้ง 4 ด้านก็ยังคงซ้อน 2-3 ชั้นต่อมาจากยุคก่อน

ส่วนยอด : รูปทรงทางสถาปัตยกรรม เรียกว่า “ฝักข้าวโพด” คือ มีรูปร่างผอมบางและยาวตรงคล้ายฝักข้าวโพด ซึ่งรูปร่างที่ผอมบาง และยาวของส่วนยอด จึงทำให้รูปสัญลักษณ์ผิดไปจากเดิม คือ ชั้นรัดประคด

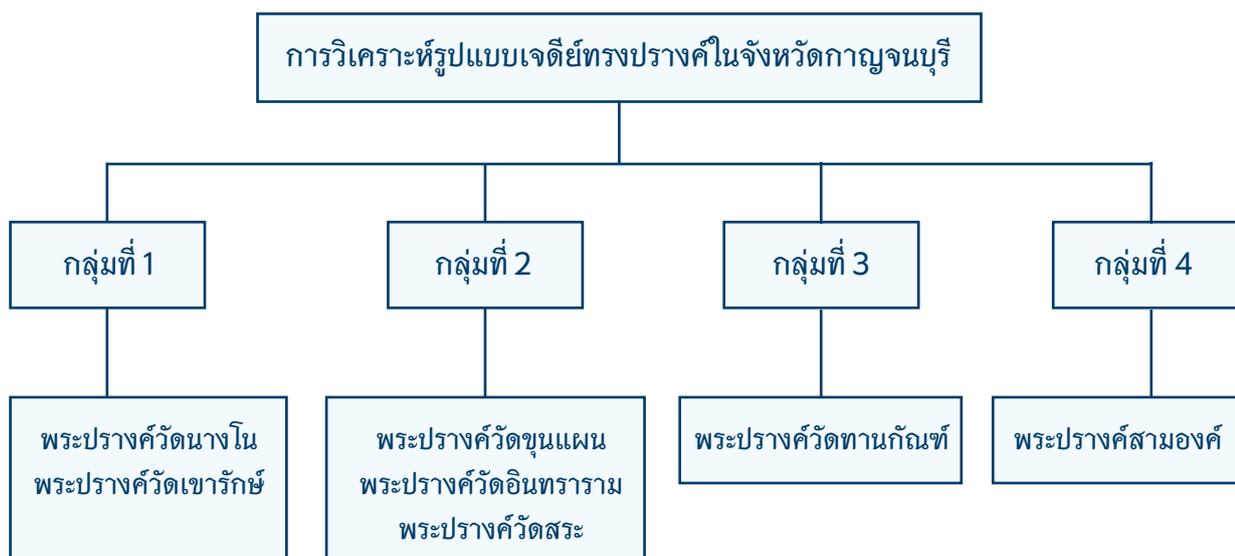
เกือบตั้งฉากและตัดรายละเอียดของพื้นที่ที่เคยมีช่องและซุ้มวิมารออกไป ส่วนบันแถลงและกลีบขนุนได้แนบชิดกับวัดประคตมากขึ้น

กลุ่มที่ 4 เรือนธาตุซ้อนกัน 2 ชั้น มีฐานสิงห์รองรับด้านล่าง ได้แก่ พระปราสาทสามองค์

ส่วนฐาน : เป็นฐานสิงห์รองรับเรือนธาตุ ส่วนล่างที่มีซุ้มอยู่ทางด้านหน้าทางทิศตะวันออก อีกสามด้านเป็นซุ้มปิดทึบ พบการประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นเป็นประติมากรรมนูนต่ำและลอยตัว

ส่วนเรือนธาตุ : ซ้อนกันสองชั้นลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาทย่อมุมไม้ยี่สิบ มีเจดีย์บริวารทิศเหนือ มีซุทธาสิงห์และซุทธฐานบัวในผังย่อมุมที่ซ้อนสลับกันขึ้นไป รองรับองค์ระฆังในผังเหลี่ยมย่อมุม ส่วนด้านบนพังทลายโดยลวดลายและสัดส่วนของฐานสิงห์ที่ยืดสูง มีความคล้ายคลึงกับฐานสิงห์ ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ยี่สิบสองและเจดีย์บริวารทิศใต้ มีฐานเขียง ใช้ซุทธฐานบัวคว่ำบัวหงายลดหลั่นกันสามชั้น ถัดขึ้นไปเป็นองค์ระฆังในผังเหลี่ยมย่อมุม

ส่วนยอด : ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้ยี่สิบสอง

ภาพที่ 23 วิเคราะห์รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี
ที่มา: ปิณณวิษณุ ชาญ, 2567

อภิปรายผล

จากการรูปแบบเจดีย์ทรงปราสาททั้ง 7 องค์ในจังหวัดกาญจนบุรี สามารถแบ่งตามกลุ่มเจดีย์ได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ทรงฝักข้าวโพด คือ ส่วนฐานเป็นฐานเขียง เป็นฐานบัวคว่ำบัวหงาย ย่อมุม ซ้อนกัน 3 ชั้น ส่วนเรือนธาตุย่อมุม ตั้งอยู่บนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ บริเวณตอนกลางของเรือนธาตุ แต่ละด้านมีซุ้มจรนำ ส่วนยอดเป็นยอดเป็นทรงฝักข้าวโพด มีแถบनुนาคาดเป็นริ้วประคดและปิดประดับด้วยกลีบขนุน ซึ่งประกอบด้วย พระปราสาท 2 องค์ ได้แก่ 1) พระปราสาทวัดนางโน และ 2) พระปราสาทวัดเขารักษ์

ทั้งนี้พบว่าพระปราสาทยอดฝักข้าวโพดทั้ง 2 องค์ มีลักษณะเช่นเดียวกับพระปราสาทในอยุธยา ได้แก่ พระปราสาทประธานวัดพุทไธศวรรย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สร้างใน พ.ศ. 1893 (พระปราสาท, [ออนไลน์], 10 พฤษภาคม 2567) พระปราสาทประธานวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สร้าง พ.ศ. 1917 (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2534: 85) พระปราสาทประธานวัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สร้าง พ.ศ. 1912 (กรมศิลปากร, 2515: 444) พระปราสาทประธานวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สร้างใน พ.ศ. 1967 (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2542: 218) พระปราสาทวัดพระธาตุ (สวนแดง) อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี สร้างในพุทธศตวรรษที่ 20 และพระปราสาทวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก มีรายละเอียดดังนี้

ปราสาทประธานวัดพุทไธศวรรย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้รับอิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมมาจากปราสาทขอม (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2542: 214) ซึ่งขอมตามคติเขาพระสุเมรุที่มีปราสาทประธานเป็นศูนย์กลางอันมีนัยของการเป็นที่ประทับของเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีบันไดขึ้น 2 ทาง คือ ทางทิศตะวันออกและทางทิศตะวันตก ภายในประดิษฐานพระเจดีย์ทรงปราสาทที่มีลวดลายปูนปั้นประดับอย่างวิจิตรพิสดาร ยอดของพระเจดีย์นี้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ด้านหลังประดิษฐานพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ทั้งนี้ด้านหน้าของห้องพระครรภธาตุมีรอยพระพุทธรูปจำลองขนาดเท่าจริงอยู่ทั้งสองข้าง ที่ซุ้มพระปราสาทด้านทิศตะวันตก ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท มีซุ้มเรือนแก้วที่มีเทวดาแบกอยู่สองข้าง ด้านล่างของปราสาทมีเจดีย์ทรงมณฑปขนาดช้ายาว ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่ มีพุทธลักษณะแบบอยุธยาตอนต้น

ปราสาทประธานวัดพุทไธศวรรย์ พระนครศรีอยุธยา เป็นปราสาทก่ออิฐถือปูน พระเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาวัดนี้ขึ้น บริเวณพระราชฐานเดิม คือ เวียงเหล็ก เมื่อปี พ.ศ. 1896 ภายหลังจากสถาปนากรุงศรีอยุธยา 3 ปีตามประวัติกล่าวว่า มีการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แต่ไม่ได้กล่าวไว้ว่า บูรณะอะไรบ้าง หากพิจารณาจากซุ้มตรีมุข ตัวล่ายอง ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์และกระฉังฝัที่เชิงหน้าบันแล้ว น่าจะเป็นงานของช่างสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ยังคงรูปแบบของอยุธยาปลายไว้

รูปทรง แบบฝักข้าวโพด สร้างอยู่บน ฐานเตี้ยไม่เหมือนกับวัดพระราม วัดมหาธาตุและวัดราชบูรณะ วัดทั้ง 3 ที่กล่าวนี้ตั้งอยู่บนฐานไพทีสูง ก่อด้วยศิลาแลง ฐานบัวลูกแก้วก็มีขนาดสูง ต้องมีบันไดขึ้น อีกชั้นหนึ่ง

และก่อด้วยศิลาแลงเป็นหลัก แต่ปรากฏประธานวัดพุทไธสวรรย์นี้ตั้งอยู่บนฐานไพทีเตี้ย มีมณฑป ขนาบซ้ายขวา เห็นได้ชัดว่าเป็นงานซ่อมสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการนำเอาเศษเครื่องถ้วยเคลือบมาประดับตกแต่ง

ยอด ตั้งอยู่เหนือเรือนธาตุ ประกอบด้วย ชั้นรัดประคต 7 ชั้น แต่ละชั้นมีกลีบขนุนตามมุม ด้านละ 7 กลีบ 4 มุม 28 กลีบ มีบันแถลงอยู่ตรงกลางทั้ง 4 ด้าน เหนือบันแถลงเป็นซุ้มบัญชร ลักษณะเป็นซุ้ม หน้าต่าง ฉาบปูนเรียบๆ ยอดปรากฏ 5 ชั้นแรกค่อยๆ สอดเข้าหากัน ชั้นที่ 6-7 เป็นกาสอบเอายอดมารวมกัน เพื่อรับจอม โนมที่บันแถลงจึงมีขนาดเล็กและซุ้มบัญชรของชั้นที่ 6 และ 7 นั้น ไม่ทำเป็นที่น่าสังเกตว่า ชั้นอัดงคตนั้นทำเป็น ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ไม่มีครุฑยักข์หรือเทวดาประจำมุมเหมือนปรากฏประธานทั่วไป

เรือนธาตุ จะสอดเข้าในเล็กน้อย ยกเก็จเป็นมุม 7 มุม ล้อกับกลีบขนุน ซุ้มจระนำ 3 ด้าน หลังคาซุ้ม ซ้อนกัน 3 ชั้น มีบันไดขึ้นด้านทิศตะวันตกด้านเดียว ส่วนทิศตะวันออกเป็นตรีมุข มีเจดีย์ยอด มีบันได ขึ้นด้าน ทิศตะวันออก ส่วนด้านทิศเหนือและใต้เป็นซุ้มทึบ ซุ้มด้านทิศเหนือเดิมมีรูปพระเจ้าอยู่ทงตั้งอยู่ต่อมา ในปี พ.ศ. 2327 พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเทพพลภักดิ์ซึ่งบัญชาการกรมพระศบาล เสด็จออกไปชมเพณียต ทรงพบเข้า จึงกราบทูลมายังสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ พระองค์จึงโปรดให้เชิญเทวรูปลงมากกรุงเทพมหานครแล้ว โปรดให้หล่อตัดแปลงใหม่ เป็นพระพุทธรูปหุ้มเงินทั้งองค์และโปรดให้ประดิษฐานไว้ ณ หอพระเทพบิดรภายใน วัดพระศรีรัตนศาสดารามในปัจจุบัน (กรมศิลปากร, 2546: 148)

ฐานทำเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ผิดจากฐานปรากฏโดยทั่วไป ตรีมุขที่ทำเป็นห้องยื่นออกมาจากครุฑ ธาตุ มีเจดีย์ยอดทำเป็นเจดีย์ย่อมุมบนฐานปัทม์มุข ด้านทิศเหนือ (ผ้าเหลืองปิด) เคยเป็นที่ประดิษฐานรูปพระเจ้าอยู่ทง บันไดชั้นซุ้มตรีมุขด้านทิศตะวันออกของปรากฏประธานวัดพุทไธสวรรย์ เป็นงานซ่อมสร้างในสมัย รัชกาลที่ 5 ซุ้มหน้าบันแบบเรือนแก้วของตรีมุข ปรากฏประธานวัดพุทไธสวรรย์อยู่ชัวยุทธยา รูปแบบของการประดับ ตกแต่งแบบสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กรมศิลปากรได้มาบูรณะต่อมาภายหลัง (กลุ่มอนุรักษ์โบราณ สถาน, 2557: 88-89)

กลุ่มที่ 2 มีลักษณะเป็นยอดทรงแท่งเพรียว ประกอบด้วยส่วนฐานเป็นฐานเขียงรูปสี่เหลี่ยม เหนือ ฐานเป็นบัวลูกแก้วอกไก่ย่อเก็จ 3 ชั้น ส่วนเรือนธาตุมีซุ้มจระนำทั้งสี่ด้าน ชั้นบนย่อมุมไม้สิบสอง ส่วนยอด ลักษณะ เป็นยอดทรงแท่งเพรียว มีแถบปูนคานเป็นรัดประคต และประดับด้วยกลีบขนุนและมีกลีบมะเฟืองอยู่เหนือขึ้นไป ได้แก่ 1) พระปรากฏวัดขุนแผน 2) พระปรากฏ วัดอินทาราม และ 3) พระปรากฏวัดสระกระเบื้อง

ตัวอย่างการศึกษาเปรียบเทียบพระปรากฏยอดแท่งเพรียว ได้แก่ พระปรากฏประธาน วัดเจ้าพรหมณ์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและพระปรากฏวัดไชยวัฒนาราม จังหวัด พระนครศรีอยุธยา มีรายละเอียดดังนี้

ปรากฏประธานวัดเจ้าพรหมณ์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ก่ออิฐสอปูนทั้งองค์ รูปทรง แบบฝักข้าวโพด คือ ผอมสูง ฐานและเรือนธาตุสูงใกล้เคียงกับส่วนยอด

ยอดปรากฏ คือ ส่วนที่อยู่เหนือเรือนธาตุขึ้นไป มีชั้นรัดประคต 7 ชั้น แต่ละชั้นประกอบด้วย กลีบขนุนมุม ละ 5 กลีบ 4 มุม รวม 20 กลีบ ตรงกลางเป็นบันแถลงหรือโขยงนูน สภาพปัจจุบันไม่เหลือกลีบขนุนและบันแถลง อยู่เลย

ชั้นอัสดงคต ปรากฏประธานทั่วไปของอยุธยาตามมุมจะประกอบไปด้วยครุฑที่มุมประธานแล จะยักซ์ที่มุมย่อย สำหรับปรากฏองค์นี้ไม่เหลือหลักฐานให้เห็นเหลือเฉพาะส่วนที่เป็นซุ้มโค้งแหลมตรงกลางที่เรียกว่าซุ้มบันแถลง

เรือนธาตุ จะยกเก็จออกมาเป็นมุม 5 มุม โดยมีมุมประธานอยู่ตรงกลาง มีขนาดใหญ่กว่ามุมด้านข้างผนังตั้งตรง ชั้นบัวรัดเกล้าทำเป็นหน้ากระดาน บัวหางและบัวปากปลิง ไม่ปรากฏลวดลายประดับ เช่นกัน

ซุ้มทิศ หรือซุ้มจรณะ คือ ซุ้มที่ยื่นออกมาจากเรือนธาตุไม่มากนัก หลังคาซุ้มซ้อน 2 ชั้น กรอบซุ้มหน้าบันส่วนที่เป็นลำยองยังเหลือลายปูนปั้นทำเป็นลายรักร้อยหรือกระจังสอดไส้

ช่องคูหา ทำเป็นซุ้มยื่นออกมาจากเรือนธาตุมากกว่าซุ้มจรณะทั้ง 3 ด้าน เจาะช่องโค้งแหลม เป็นคูหาเข้าไป โดยใช้วิธีก่ออิฐแบบเหลื่อมกัน

ชั้นบัวเชิง ของเรือนธาตุซุ้มจรณะและซุ้มคูหาจะอยู่ในระดับเดียวกัน

ฐานได้รับการบูรณะแบบก่อละไว้โดยพบร่องรอยของการก่อฐานเขียงปิดทับฐานปรากฏองค์เดิม เพื่อเชื่อมกับวิหารในสมัยอยุธยาปลาย

ลายปูนปั้นประดับซุ้มจรณะของปรากฏประธานวัดเจ้าพรหมณ์อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ยอดปรากฏประธานวัดเจ้าพรหมณ์อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ชั้นรัดประคตจะปรากฏรูปลีเหลี่ยมตรงช่องบัญชร

ลายปูนปั้นแบบดอกชี่กดอกซ้อนประดับส่วนที่เป็นหน้ากระดานของปรากฏประธานวัดเจ้าพรหมณ์อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ลายปูนปั้นประดับปรากฏประธาน วัดเจ้าพรหมณ์อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาตอกอยู่ที่เชิงซุ้มคูหาด้านหน้า

ลายปูนปั้นแบบรักร้อยประดับปรากฏประธาน วัดเจ้าพรหมณ์อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โครงฝ้าเพดานไม้ภายในปรากฏประธาน วัดเจ้าพรหมณ์อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไปในตัวด้วย เป็นเทคนิคหนึ่งของช่างอยุธยา (กลุ่มอนุรักษ์โบราณสถาน, 2557: 75-77) และพระปรากฏวัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีอายุใน พ.ศ.2173 โดยปรากฏประธานวัดไชยวัฒนาราม ตั้งอยู่บริเวณตรงกลางของพื้นที่ฐานประทักษิณซึ่งฐานประทักษิณได้ยกสูงขึ้นมาจากพื้นมีลักษณะเป็นปรากฏจัตุรมุข ในส่วนของมุขด้านตะวันออกจะเจาะมุขทะลุเข้าสู่เรือนธาตุ ซึ่งภายในจะประดิษฐานพระพุทธรูปนั่ง ปัจจุบันไม่สูญหายแล้ว ยอดขององค์ปรากฏทำเป็นรัดประคตซ้อนกัน ๗ ชั้นแต่ละชั้น เป็นลวดลายใบขนุน กลีบขนุน ส่วนบนสุดเป็นทวงดอกบัวตูม ปรากฏแบบนี้มีลักษณะเหมือนปรากฏในสมัยอยุธยาตอนต้น ซึ่งวัดไชยวัฒนารามนั้น สร้างในสมัยอยุธยาตอนกลาง จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นการนำเอาพระปรากฏที่นิยมสร้างในสมัยอยุธยาตอนต้นมาก่อสร้างอีกครั้ง สำหรับปรากฏบริวารเป็นปรากฏองค์เล็กลงมาที่อยู่รายล้อมปรากฏประธาน มีทั้งหมด 4 องค์ ลักษณะจะเพรียวกว่าปรากฏประธาน (วัดไชยวัฒนาราม, [ออนไลน์], 10 พฤษภาคม 2567)

กลุ่มที่ 3 มีลักษณะรูปทรงหัวโต ที่ส่วนฐานเป็นฐานเขียงรูปสี่เหลี่ยมเหนือฐานเป็นบัวลูกแก้วอกไก่ ย่อมุม 3 ชั้น เรือนธาตุมีซุ้มจรณะทั้ง 4 ด้าน ส่วนยอดแบบหัวโตที่ยอดด้านบนขยายใหญ่กว่ายอดด้านล่าง มีแถบขนุนคาดเป็นรัดประคตและประดับด้วยกลีบขนุนได้แก่ พระปรากฏวัดทานกัณฑ์

ทั้งนี้พระปราสาทหิวโหดที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบ คือ พระปราสาทวัดมณฑุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และพระปราสาทวัดเชิงท่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีรายละเอียดดังนี้

ปราสาทประธานวัดมณฑุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นปราสาทก่ออิฐถือปูนตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางของวัดหันหน้าไปทางทิศตะวันออก องค์ปราสาทตั้งอยู่บนฐานยกกระดานซึ่งอาจจะประกอบด้วยฐาน เรียงซ้อนกันประมาณ 3 ชั้น ส่วนล่างของปราสาทเป็นฐานบัวซ้อนกัน 3 ชั้น รองรับเรือนธาตุที่ก่อชั่มทิศยื่นออกมาจากเรือนธาตุทั้ง 4 ด้าน ลักษณะเป็นชั่มตื้น หลังคามุขลด 2 ชั้น ภายในชั่มเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ชั่มทิศตะวันออกเจาะเป็นทางเข้าสู่เรือนธาตุ ส่วนยอดของปราสาทเป็นชั้นรัดประคดซ้อนกัน 7 ชั้น แต่ละชั้นเคยประดับ ชั่มบันแถลงทั้ง 4 ทิศ ตามมุขปีกกليبขนุนประจำทุกชั้นกليبขนุนชั้นล่างสุดปั้นปูน เป็นรูปพระพุทธรูปประทับยืนปางถวายเนตร ยังคงเหลือหลักฐานที่มุมด้านตะวันตกเฉียงเหนือ 1 องค์ ด้านตะวันตกเฉียงใต้ 2 องค์ รูปแบบปราสาทประธานวัดโลกยสุธาองค์ที่สร้างขึ้นครั้งแรกควรเป็นรูปแบบของปราสาทในสมัยอยุธยาตอนต้น เพราะมีระเบียบบางประการเหมือนกับปราสาทวัดส้ม ปราสาทวัดลังกา และปราสาทประธานวัดมหาธาตุ เป็นต้น (ประทีป เพ็งตะโก, 2564: 100-101)

สำหรับวัดเชิงท่า ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดนี้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำลพบุรีหรือคลองเมืองด้านทิศเหนือฝั่งตรงข้ามกับพระราชวังหลวงของอยุธยา ประธานของวัดได้แก่พระปราสาทแต่ได้ก่อวิหารออกไปเป็นจตุรทิศ จึงนับได้ว่าเป็นวิหารยอดปราสาทที่ใช้เป็นประธานของวัดเพียงแห่งเดียว อาจเป็นต้นแบบของวิหารยอดในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ได้สำหรับองค์พระปราสาทยังคงรักษาแบบแผนของปราสาทประธานอยุธยาทั่วไป กล่าวคือ เชิงบาตรครุฑแบกหรือชั้นอัสดงยังมีรูปปั้นครุฑ และยักษ์ประดับอยู่ แต่ชั่มบัณขรนั้นได้ตัดออกไป จึงเหลือเส้นรัดประคดคาดเป็นชั้นๆ 7 ชั้นด้วยกัน ชั้นอัสดงคदनนอกจากจะมีครุฑและยักษ์แล้วยังมีชั่มหน้าบัน เรือนแก้ว ตั้งอยู่ตรงกลางทุกด้าน เรือนธาตุ ประกอบไปด้วยชั่มทิศ 4 ทิศ ภายในชั่มประดิษฐานพระพุทธรูปยืนหลังคาชั่มทำเป็นเรือนแก้ว ชั้นบัวรัดเกล้าซึ่งเป็นชั้นบนสุดของเรือนธาตุยกเก็จ 7 มุม ล้อมกับกليبขนุน มีชั้นหน้ากระดานบัวหงาย ลูกแก้วอกไก่และบัวปากปลิง ไม่ประดับลวดลาย ส่วนบัวเชิงรับด้วยฐานเชิงบาตรและฐานบัวหน้ากระดานลูก ฟัก 2 ชั้น ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมยกสูง มีปราสาทมุข 4 มุม ขนาดเล็ก ฐานทั้ง 4 ด้านทำเป็นอาคารวิหารเล็กทรงจั่วยื่นออกจากฐาน อาคารด้านหน้าซึ่งหันไปทางทิศใต้ คือ หันหน้าลงน้ำเป็นวิหารขนาด 7 ห้อง มีเสาร่วมในรับช่อเอก แต่ส่วนเครื่องบนนั้นพังทลายลงมาหมดแล้ว ปัจจุบันได้รับการบูรณะตามสภาพ (กลุ่มอนุรักษ์โบราณสถาน, 2557: 105)

กลุ่มที่ 4 ได้แก่ พระปราสาทสามองค์ มีส่วนฐานเป็นฐานสิงห์รองรับ สำหรับเจดีย์ประธานมีเรือนธาตุซ้อนกัน 2 ชั้น เรือนธาตุด้านล่างมีจระนำทั้งสี่ทิศ เฉพาะด้านทิศตะวันออกก่อผนังชั่มยื่นออกมามากกว่าด้านอื่นๆ ประดับปูนปั้น รับเรือนธาตุด้านบนที่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทย่อมุมไม้ยี่สิบ สำหรับเจดีย์บริวารด้านทิศเหนือ มีขาสีงห์และฐานบัวในผังย่อมุมที่ซ้อนสลับกันขึ้นไป รองรับองค์ระฆังในผังเหลี่ยมย่อมุมและเจดีย์บริวารทิศใต้ ส่วนฐานเฉียงใช้ชุดฐานบัวคว่ำบัวหงายลดหลั่นกันสามชั้น ถัดขึ้นไปเป็นองค์ระฆังในผังเหลี่ยมย่อมุม ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง

กลุ่มพระปราสาทที่มีเรือนธาตุซ้อนกัน 2 ชั้น เช่น เจดีย์เพิ่มมุข วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา และปราสาทประธานวัดสองพี่น้อง จังหวัดชัยนาท มีรายละเอียดดังนี้

เจดีย์เพิ่มมุม วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา มีอายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ สถาปนาโดยพระเจ้าปราสาททองใน พ.ศ. 2173 (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2542: 378) รูปแบบของพระปรางค์เลียนแบบเจดีย์สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น พระปรางค์จัดอยู่ในสมัยอยุธยาตอนกลาง คือ มีชุตฐานบัวลูกฟัก 3 ชั้น ลูกฟักมีขนาดเล็ก ท้องไม้แต่ละชั้นสอดเข้าหากันทำให้ส่วนฐานเอนลาดมุมประธานมีขนาดเล็ก เกือบเท่ากับมุมประกอบตั้งแต่ฐานจนถึงส่วยยอด มีมุขทั้งสี่ด้านและมีทางขึ้นทั้งสี่ด้าน แต่ละมุมมีทางเข้าทางเดียวไม่ใช่ตรีมุขแบบปรางค์ในสมัยอยุธยาตอนต้น ด้านหน้าจะยื่นออกมามากกว่าด้านอื่นๆ เล็กน้อยเพราะมีคูหาเข้าไปภายในได้ หลังคามุขทำเป็นซุ้มซ้อน 3 ชั้น เรือนธาตุสอดเข้าหากันมาก เรือนธาตุประดับเส้นลวดบัวหลายเส้นในตำแหน่งของลายกรวยเชิงและเฟืองอุษะทำให้ดูแล้วเรือนธาตุมีลักษณะเตี้ยลง (สันติ เล็กสุขุม, 2550: 65)

นอกจากนี้ปรางค์ประธาน วัดสองพี่น้อง ตำบลแพรกศรีราชา อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ส่วนล่างปรางค์ประธานก่อด้วยอิฐไม่สอปูน ตั้งอยู่บนฐานไพที ส่วนฐานของปรางค์ประธานอยู่ในสภาพชำรุดมาก จนแทบไม่สามารถศึกษารูปแบบได้ คงเหลือเพียงฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสชั้นล่างสุดเท่านั้น ชุตฐานรองรับเรือนธาตุควรจะเป็นฐานบัวลูกฟักตามระเบียบของ เจดีย์ทรงปรางค์ในสมัยอยุธยาตอนต้นและเพิ่มมุมยี่สิบเช่นเดียวกับเรือนธาตุ จากการตรวจสอบพบว่า ด้านทิศใต้ขององค์ปรางค์ยังมีลายปูนปั้นบริเวณท้องไม้ของฐานบัวปรากฏอยู่เป็นลายปูนปั้นลวดบัว ลูกฟักซึ่งคาดอยู่บนท้องไม้ ฐานนี้จึงเป็นฐานบัวลูกฟักชั้นบนสุดที่รองรับเรือนธาตุ สังเกตว่าปรางค์วัดสองพี่น้องมีส่วนฐานที่สูงมาก เมื่อเทียบสัดส่วนกับเรือนธาตุและส่วนยอด พบว่า ส่วนฐานมีความสูงถึงครึ่งหนึ่งขององค์ปรางค์ นับว่ามีความสูงกว่าฐานปรางค์ที่สร้างในยุคเดียวกัน หากฐานไม่พังทลายลงมาคงสามารถศึกษารูปแบบได้จากความสูงของฐานคาดว่าคงเกิดจากการเสริมชั้นฐานเชิงหลายชั้นเพื่อให้ได้ความสูงที่ต้องการก็เป็นได้และฐานบัวลูกฟักคงมีไม่เกิน 3 ฐาน ตามแบบงานช่างที่เคยมีมาก่อนหน้า

ส่วนกลาง เรือนธาตุเป็นส่วนหนึ่งของเจดีย์ทรงปรางค์มานับแต่แรกเริ่มทำไว้เพื่อประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งอันควรเคารพบูชาและมีหมายถึงศูนย์กลางจักรวาล (สันติ เล็กสุขุม, 2552: 75) เค้าโครงในการสร้างเรือนธาตุของปรางค์มีลักษณะเป็นห้องคูหา มีทางเข้าทางทิศ ตะวันออก อีกสามด้านที่เหลือที่บิตัน แต่ทำเป็นจระนำสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป นอกจากเป็นห้องประธานที่มีความสำคัญที่สุดแล้ว เรือนธาตุยังเป็นตัวกำหนดแผนผังของทั้งองค์ปรางค์อีกด้วย นับแต่ฐานจนถึงส่วนยอดถูกกำหนดด้วยแผนผังของเรือนธาตุ กล่าวคือ หากมีการเพิ่มมุมหรือสร้างมุข ทางเข้าในส่วนเรือนธาตุก็จะส่งผลให้ส่วนฐานและส่วนยอดเพิ่มจำนวนมุมหรือขนาดของมุมตามเรือนธาตุไปด้วยหรือหากก่อเรือนธาตุให้ตั้งตรงก็จะส่งผลให้เส้นรอบปรางค์ดูเป็นทรงแท่ง หรือก่อให้เรือนธาตุสอดเอนจะส่งผลให้องค์ปรางค์ดูสูงเพรียว

เรือนธาตุปรางค์ประธานวัดสองพี่น้องอยู่ในผังเพิ่มมุมยี่สิบ มีมุมประธานขนาดใหญ่ตามแบบอยุธยา ยุคต้น ผังของเรือนธาตุเอนสอดเล็กน้อย ด้านทิศตะวันออกมีบันไดทางขึ้นเข้าสู่ห้องคูหา อีกสามด้านที่เหลือเป็น จระนำประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น ซึ่งในปัจจุบันเหลือหลักฐานพระพุทธรูปปูนปั้นในจระนำทิศตะวันตกเพียงองค์เดียว ส่วนพระเศียรหลุดหายไป จากภาพถ่ายเก่าพบว่า เป็นพระพุทธรูปแบบอู่ทองรุ่นที่ 2 กำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 ปรางค์ประธานวัดสองพี่น้องไม่ทำตรีมุขทางเข้าดังเช่นปรางค์ในยุคต้นอีกแล้ว แม้การสร้างปรางค์ประธานในยุคต้นอยุธยา โดยเฉพาะภายในราชธานีจะมีการสร้างตรีมุขเป็นสำคัญ แต่ในการสร้าง

ปรากฏขนาดเล็กกลับไม่นิยมทำตรีมุข (สันติ เล็กสุขุม, 2547:152)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี โดยองค์ความรู้หลักจากการวิจัยสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. วิวัฒนาการและรากฐานทางศิลปกรรม เจดีย์ทรงปราสาทในกาญจนบุรีสะท้อนพัฒนาการจากคติพราหมณ์-ฮินดู ที่มองปราสาทเป็นสัญลักษณ์เขาพระสุเมรุ ผู้การผสมผสานกับคติพุทธศาสนาเถรวาท ผ่านการรับแบบแผนศิลปกรรมขอม ลพบุรีและอยุธยา แสดงให้เห็นความต่อเนื่องและการกลมกลืนของความเชื่อที่ส่งผ่านมาทางสถาปัตยกรรม

2. การจำแนกกลุ่มรูปแบบเชิงสถาปัตยกรรม การวิเคราะห์เจดีย์ทรงปราสาท 7 องค์ในจังหวัดกาญจนบุรี สามารถจำแนกรูปแบบได้ 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) ยอดฝักข้าวโพด (อยุธยาตอนต้น) 2) ยอดเพ็ญกลีบมะเฟือง (อยุธยาตอนกลาง-ปลาย) 3) หัวโต (ลักษณะเฉพาะของกาญจนบุรี) และ 4) เรือนธาตุซ้อน 2 ชั้น (อยุธยาตอนปลาย) ซึ่งช่วยให้เข้าใจลักษณะทางศิลปกรรมและการกำหนดอายุทางประวัติศาสตร์ได้อย่างเป็นระบบ

3. อิทธิพลศิลปกรรมอยุธยา ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าเจดีย์ทรงปราสาทในกาญจนบุรีส่วนใหญ่สะท้อนอิทธิพลโดยตรงจากกรุงศรีอยุธยา ทั้งในด้านรูปทรงการก่อสร้างและคติความเชื่อทางศาสนาสอดคล้องกับบทบาทของกาญจนบุรีในฐานะเมืองหน้าด่านที่เชื่อมต่อเส้นทางทัพและการค้าระหว่างอยุธยากับพม่า

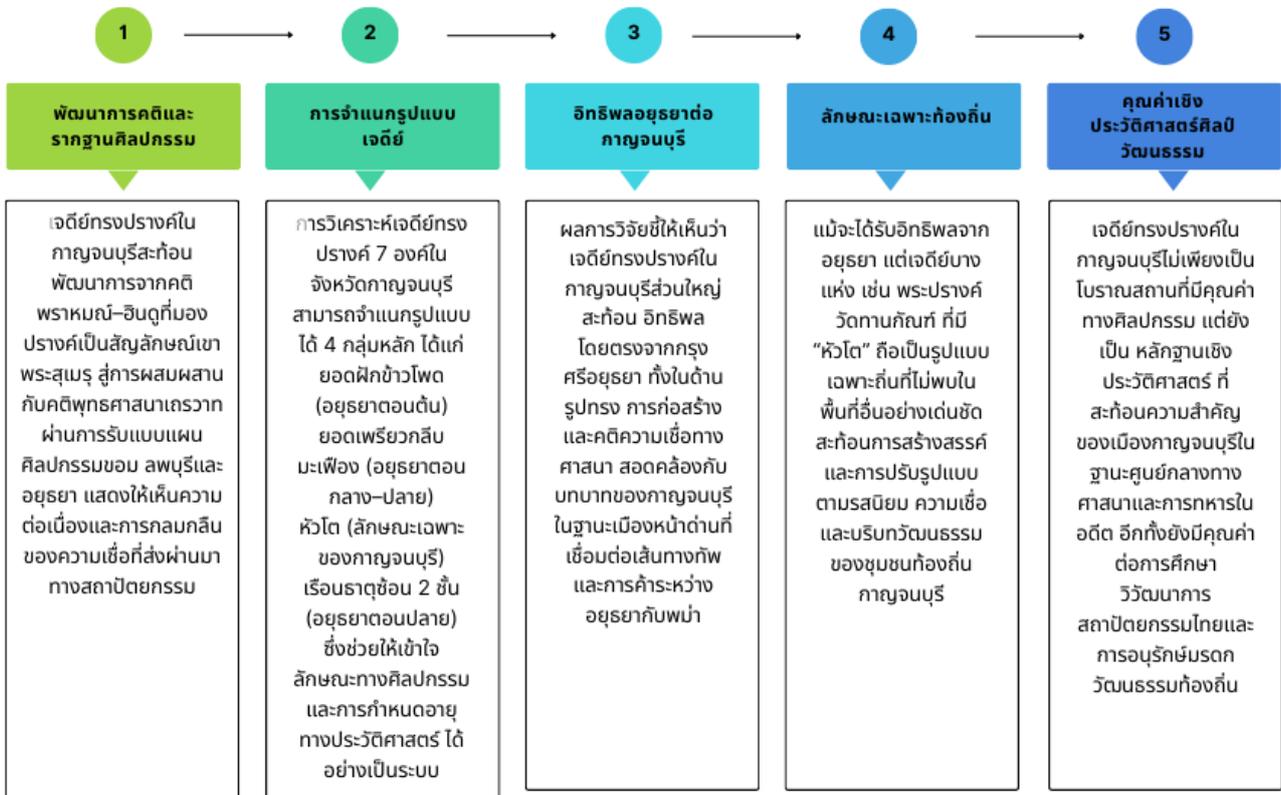
4. ลักษณะเฉพาะเชิงท้องถิ่น แม้จะได้รับอิทธิพลจากอยุธยา แต่เจดีย์บางแห่ง เช่น พระปราสาทวัดทานกัณฑ์ ที่มี “หัวโต” ถือเป็นรูปแบบเฉพาะถิ่นที่ไม่พบในพื้นที่อื่นอย่างเด่นชัด สะท้อนการสร้างสรรคและการปรับปรุงแบบตามรสนิยม ความเชื่อและบริบทวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นกาญจนบุรี

5. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ศิลป์และมรดกวัฒนธรรม

เจดีย์ทรงปราสาทในกาญจนบุรีไม่เพียงเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม แต่ยังเป็นหลักฐานเชิงประวัติศาสตร์ที่สะท้อนความสำคัญของเมืองกาญจนบุรีในฐานะศูนย์กลางทางศาสนาและการทหารในอดีต อีกทั้งยังมีคุณค่าต่อการศึกษาวิวัฒนาการสถาปัตยกรรมไทยและการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น

การวิเคราะห์รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทในจังหวัดกาญจนบุรี

ภาพที่ 24 สรุปองค์ความรู้จากงานวิจัย
ที่มา: ภัณฑารักษ์ชาไช, 2567

สรุป

จากการรูปแบบเจดีย์ทรงปราสาททั้ง 7 องค์ในจังหวัดกาญจนบุรี สามารถแบ่งตามกลุ่มเจดีย์ได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ทรงฝักข้าวโพด คือ ส่วนฐานเป็นฐานเขียง เป็นฐานบัวคว่ำบัวหงาย ย่อมุม ซ้อนกัน 3 ชั้น ส่วนเรือนธาตุย่นมุม ตั้งอยู่บนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ บริเวณตอนกลางของเรือนธาตุ แต่ละด้านมีซุ้มจรนนำ ส่วนยอดเป็นยอดเป็นทรงฝักข้าวโพด มีแถบนูนคาดเป็นริ้วประคดและประดับด้วยกลีบขนุน ซึ่งประกอบด้วยพระปราสาท 2 องค์ ได้แก่ 1) พระปราสาทวัดนางโน และ 2) พระปราสาทวัดเขารักษ์

กลุ่มที่ 2 มีลักษณะเป็นยอดทรงแท่งเพรียว ประกอบด้วยส่วนฐานเป็นฐานเขียงรูปสี่เหลี่ยม เหนือฐานเป็นบัวลูกแก้วอกไก่ย่น 3 ชั้น ส่วนเรือนธาตุมีซุ้มจรนนำทั้งสี่ด้าน ชั้นบนย่นมุมไม้สิบสอง ส่วนยอด ลักษณะเป็นยอดทรงแท่งเพรียว มีแถบนูนคาดเป็นริ้วประคดและประดับด้วยกลีบขนุนและมีกลีบมะเฟืองอยู่เหนือขึ้นไป

ได้แก่ 1) พระปราสาทวัดขุนแผน 2) พระปราสาทวัดอินทาราม และ 3) พระปราสาทวัดสระกระเบื้อง

กลุ่มที่ 3 มีลักษณะรูปทรงหัวโต ที่ส่วนฐานเป็นฐานเขียงรูปสี่เหลี่ยมเหนือฐานเป็นบัวลูกแก้วอกไก่ ย่อมุม 3 ชั้น เรือนธาตุมีซุ้มจรนำทั้ง 4 ด้าน ส่วนยอดแบบหัวโตที่ยอดด้านบนขยายใหญ่กว่ายอดด้านล่าง มีแถบปูนคาดเป็นริ้วประดับและประดับด้วยกลีบบนุน ได้แก่ พระปราสาทวัดทานกัณฑ์

กลุ่มที่ 4 ได้แก่ **พระปราสาทสามองค์** มีส่วนฐานเป็นฐานสิงห์รองรับ สำหรับเจดีย์ประธานมีเรือนธาตุซ้อนกัน 2 ชั้น เรือนธาตุด้านล่างมีจะนำทั้งสี่ทิศ เฉพาะด้านทิศตะวันออกก่อผนังซุ้มยื่นออกมามากกว่าด้านอื่นๆ ประดับปูนปั้น รับเรือนธาตุด้านบนที่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทย่อมุมไม้ยี่สิบ สำหรับเจดีย์บริวารด้านทิศเหนือมีขาสิงห์ และฐานบัวในผังย่อมุมที่ซ้อนสลับกันขึ้นไป รองรับองค์ระฆังในผังเหลี่ยมย่อมุมและเจดีย์บริวารทิศใต้ ส่วนฐานเขียงใช้ชุดฐานบัวคว่ำบัวหงายลดหลั่นกันสามชั้น ถัดขึ้นไปเป็นองค์ระฆังในผังเหลี่ยมย่อมุม ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง

ข้อเสนอแนะ

1) การอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถาน ข้อมูลเชิงวิเคราะห์รูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทสามารถใช้เป็นแนวทางอ้างอิงในการบูรณะโบราณสถานให้ถูกต้องตามลักษณะศิลปกรรมดั้งเดิมและช่วยลดความคลาดเคลื่อนในการซ่อมแซม เพื่อรักษาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของกาญจนบุรีเอาไว้

2) การใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน ผลการศึกษาสามารถพัฒนาเป็นเอกสารตำรา ประกอบการเรียนการสอนในด้านศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ศิลป์และโบราณคดีและส่งเสริมการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ เช่น การบูรณาการในรายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรม

3) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เจดีย์ทรงปราสาทในกาญจนบุรีควรได้รับการประชาสัมพันธ์ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมและนำข้อมูลการวิเคราะห์มาจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว (Cultural Route) เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และเพิ่มคุณค่าทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน

4) การสร้างความภาคภูมิใจแก่ท้องถิ่น ชุมชนสามารถใช้ความรู้ที่ได้จากการศึกษารูปแบบเจดีย์มาเป็นเครื่องมือสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Local Identity) และปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นใหม่

5) แนวทางการวิจัยต่อยอด งานวิจัยนี้สามารถใช้เป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นเพื่อขยายผลในการศึกษาเปรียบเทียบกับเจดีย์ทรงปราสาทในพื้นที่อื่นๆ เช่น สุพรรณบุรี อยุธยา ราชบุรี หรือในเขตชายแดนไทย-พม่า เพื่อให้เห็นพลวัตของรูปแบบศิลปกรรมในระดับภูมิภาค

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2515). **คำให้การของกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์**. พระนคร: คลังวิทยา.
- กรมศิลปากร. (2546). **นำชมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร: ศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด.
- กลุ่มอนุรักษ์โบราณสถาน. (2557). **โครงการจัดการความรู้ เรื่อง รูปแบบ ลวดลายประดับ และวัสดุก่อสร้างของ พระปราสาทสมัยอยุธยา ประจำปีงบประมาณ 2557. รายงานวิจัย**. สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.
- ประทีป เพ็งตะโก. (2564). **ประทีปวิทรรศน์ รวมเรื่องโบราณคดีอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- พระปราสาท (ปราสาทประธาน) วัดพุทไธศวรรย์, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://go.ayutthaya.go.th>
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). (2534). **ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3**. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร และกรมศิลปากร พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1. (2534). กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). (2542). **ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3**. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- พ็อน เปรมพันธุ์ และสมชาย แสงชัยศรียากุล. (2561). **ย้อนรอยกรุงเก่า ณ กาญจนบุรี**. กาญจนบุรี: จังหวัดกาญจนบุรี.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2526). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- มิวเซียมไทยแลนด์. **วัดไชยวัฒนาราม พระอารามหลวงคู่มือเมืองอยุธยา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.museumthailand.com/th/3173/storytelling>
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2514). **ตำนานพุทธเจดีย์**. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา.
- สันติ เล็กสุขุม. (2552). **เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- สันติ เล็กสุขุม. (2547). **ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ) : การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างในศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- สันติ เล็กสุขุม. (2550). **ศิลปะอยุธยา: งานช่างหลวงแผ่นดิน**. นนทบุรี: เมืองโบราณ.
- อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์. (2550). **เมืองกาญจนบุรีเก่า**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

